

Winkelen in winkelcentra

Buurtwinkelcentra en hun komst in Hilversum

JANNE POORT-VAN
EEDEN

Na de Tweede Wereldoorlog werden in Hilversum een aantal nieuwe wijken gebouwd. Dudok was toen nog stadsarchitect en hij ontwierp de nieuwe woonwijken met het voor die tijd heel nieuwe idee van winkelcentra. Hij ontwierp de winkels meteen in het stadsplan en dan niet meer, zoals de gewoonte was, hier en daar een winkel op de hoeken van een straat, maar een centrum voor de hele buurt, waar verschillende soorten winkels bij elkaar te vinden zouden zijn. De vestiging van zulke centra berustte niet op onderzoek, maar op gevoel voor de 'moderne tijd'.

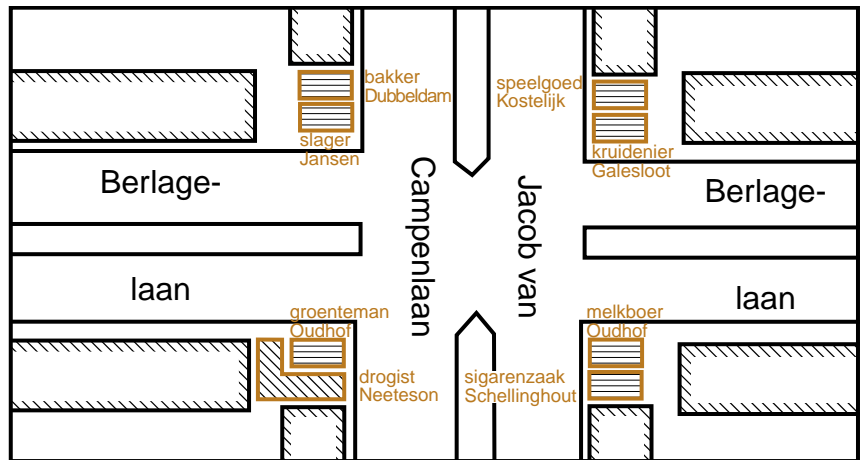
De winkels zelf waren niet echt modern. Het waren gewone ouderwetse middenstanders. Van zelfbediening was in het begin nog geen sprake. Wel was nieuw dat de winkels grote ramen hadden waar je goed naar binnen kon kijken; de klant zag zo wat er te koop was. Veel oude winkeliers dachten dat zulke centra niet verstandig waren, omdat de klant veel te ver zou moeten lopen voor dagelijkse boodschappen; het waren maar 'Amerikaanse toestanden', niet geschikt voor onze maatschappij. Normaal was in die tijd dat er op iedere hoek wel een buurtwinkel was; de klanten gingen niet een- of tweemaal per week hun boodschappen halen, maar kochten iedere dag wat ze nodig hadden en soms wel meermalen per dag. Goede klanten kregen de boodschappen thuisbezorgd; dat gebeurde ook niet meer in de winkelcentra. Het is moeilijk te achterhalen of de winkelcentra er kwamen omdat het leefpatroon veranderde, of dat de mensen anders gingen boodschappen doen door het ontstaan van geconcentreerde winkelcentra. Het wijd verspreide autobezit heeft in ieder geval beide tendensen versterkt.

Het veranderende klimaat van na de oorlog maakte ook het ontstaan van winkelcentra makkelijker. Voor de oorlog kochten katholieken bij katholieke winkeliers, protestanten bij protestantse en socialisten bij een rode winkel. De mensen kenden elkaar van de kerk, en van het volgen van kerkelijke regels. Een winkel die op 15 augustus (Maria Hemelvaart) open was, werd zeker niet bezocht door de katholieke buurtbewoners. Bij de winkelcentra werd niet gekeken naar de levensbeschouwelijke achtergrond van de winkeliers; het centrum voerde een gezamenlijk beleid van openings- en sluitingstijden en er was geen concurrent in de buurt.

Het eerste buurtwinkelcentrum in Hilversum

In de jaren '50 werd gerekend op een bevolkingsaantal van zo'n 10.000 mensen in de nieuw te bouwen wijk Noord en voor elke 2 à 3000 personen zou een winkelcentrum nodig zijn. Daarom zijn er in de nieuwe wijk Hilversum Noord vier winkelcentra gebouwd: de Berlagelaan, de Leemkuilen, de Stephensonlaan en de Stroeslaan.

Het buurt-winkelcentrum Berlagelaan/Jacob van Campenlaan ging het eerste open in 1952. Er kwamen een slager, een bakker, een groenteman, sigarenboer, drogist, melkboer, kruidenier en speelgoedwinkel.

De heer en mevrouw Neeteson kijkend naar een foto van hun drogist die gevestigd was in het winkelcentrum op de hoek van de Berlagelaan en de Jacob van Campenlaan (part. coll).

De vader van de heer H. Neeteson hoorde bij de eersten die een zaak openden in dit nieuwe centrum. Daarvoor had hij een drogist, 'Het Kruidenhuis', op de Hoge

Lareneweg, maar de winkel was erg klein en het gevoel was dat er geen toekomst in zat. De snelle groei van Hilversum Noord bood betere perspectieven en de winkels waren voor de eisen van die tijd ruim met een mooie (koop)woning er boven. Toen de inschrijving werd geopend voor het Berlage-winkelcentrum, schreef vader Neeteson zich in en hij kreeg de vergunning. Op 3 november 1952 werd de drogist aan de Jacob van Campenlaan geopend. Han begon ook al gauw met het verkopen van foto-artikelen, aan de achterkant van de winkel en in de kelder.

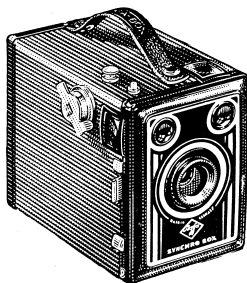

In 1956 trouwde hij met Corry Kramer, die werkte als stenotypiste, maar zich al snel ontwikkelde tot een onschatbare kracht voor de drogisterij. Zij en Han volgden ettelijke cursussen om hun vakmanschap te verbreden en bij de tijd te blijven. Niet alleen zichzelf zorgden er voor up-to-date te blijven. Ook de winkel werd vele malen verbouwd, vernieuwd en uitgebreid, tot achter de naastgelegen winkel om naar de Berlagelaan. Vanwege een conflict met de burens over één van de verbouwingen is zelfs burgemeester Boot komen kijken naar de situatie. De uitbreiding mocht doorgaan en het pad tussen de groenteman en Neeteson mocht bij de drogist/fotozaak getrokken worden. Uiteindelijk was de winkel 35 meter lang, in een L-vorm, met twee grote kelders, één voor de drogisterij en één voor de fotozaak. Tegenwoordig is er een fitnesscentrum gevestigd.

Neeteson werd een begrip in de buurt, voor de drogisterij zowel als voor de fotohandel. Corry deed de drogisterij, en had daarvoor hulp van drie meisjes als personeel; de zaak is nooit een zelfbedieningswinkel geworden. Het was een uitgebreide drogisterij met wel 20.000 artikelen, waaronder ook veel cadeau-artikelen. Veel dingen, die nu voorverpakt zijn, zoals waterstofperoxyde, benzine, ether en boraxpoeder, werden nog los verkocht. Een belangrijk product was het verhuren van baby-weegschalen. In een groeiende, jonge wijk was daar veel vraag naar en soms werden er wel 100 in een week verhuurd. Dat vereiste veel administratie en naderhand met kwitanties langs de deur gaan om het geld te innen. Op den duur kregen ze veel last van de opkomst van de supermarkten. Ook de kruidenier aan de overkant werd een supermarkt en ging artikelen verkopen

Het interieur van de winkel van de familie Neeteson begin jaren negentig. Het bedrijf was begonnen als een drogisterij, maar na verloop van tijd werd de winkel uitgebreid met een fotoafdeling (part.coll.).

voor de persoonlijke verzorging, zoals haarversteviging, shampoo en crèmes en dergelijke.

De fotografie-afdeling begon bescheiden, maar groeide tegelijk met Han's enthousiasme en vakmanschap. Hij was zowel fotograaf als verkoper, fotografeerde klanten, maar kreeg ook opdrachten buiten de winkel zoals trouwreportages. Hij had een oog voor goede camera's en was de eerste met Japanse producten. Hij verzamelde een grote collectie oude fototoestellen, in de winkel. Die stonden vooral in de kelder. De mooie camera's in de etalage aan de Berlagelaan trokken niet alleen de aandacht van de klanten, maar hadden verschillende keren ook ingegooide ruiten en inbraken tot gevolg. De laatste jaren waren de discount fotozaken een grote concurrent. Veel klanten kwamen bij Neeteson in de zaak voor advies, maar kochten dan uiteindelijk in de discount.

De heer Neeteson verzamelde fototoestellen. Een groot aantal camera's stond uitgesteld in de kelder van de winkel (part.coll.).

De winkel hoefde niet echt reclame te maken, want zij waren de enige in de omgeving. Toch werden veel acties gevoerd om de klanten aan zich te binden. Voor nieuwe producten kwamen schoonheidsspecialistes om klanten gratis te behandelen en het gebeurde maar zelden dat zo'n klant zonder enige aankopen de deur uitging. Met Kerst en Sinterklaas werd de winkel versierd en verlicht, er kwam een kerstboom op de luifel en er werden folders verspreid waarop de klanten punten konden sparen, die dan goed waren voor een gratis foto. En wat

heel belangrijk was: de klanten konden altijd terecht voor advies en voor een praatje. De zaak heeft altijd een buurtfunctie gehad; het heeft veel klanten verdriet gedaan dat de heer en mevrouw Neeteson met hun werk zijn gestopt, na 40 jaar. Het werk werd steeds moeilijker, personeel werd duurder en alle veranderingen met pinpassen en gecomputeriseerde inventarislijsten en dergelijke zagen zij niet meer zo zitten. In 1992 heeft de zoon de winkel overgenomen en alleen de fotozaak voortgezet. Later is hij naar Bussum verhuisd.

Terugkijkend op de ontwikkeling van het winkelcentrum moeten de heer en mevrouw Neeteson constateren dat de keus voor een centrum op de hoek van twee brede straten niet erg verstandig was. Aanvankelijk was het verkeer niet zo druk, maar langzamerhand groeiden de wegen uit tot echte hindernissen. Gevaarlijk ook, tientallen keren zijn ze wakker geschrokken door de klap van op elkaar botsende auto's of door de sirene van de ziekenwagen. De winkeliers hadden niet het gevoel dat ze bij elkaar hoorden, ze hebben ook nooit een winkeliersvereniging gevormd. Alleen heel in het begin zijn ze wel eens bij elkaar geweest om afspraken te maken, bijvoorbeeld over sluitingstijden. Maar al gauw ging ieder zijn eigen gang. Neeteson ging bijvoorbeeld op zaterdag altijd een uur eerder dicht dan de anderen; eerst om 5 uur, later om 4 uur. Als echte buurtwinkels sloten zij tussen de middag een uur, met uitzondering van de zaterdag. Over het algemeen hebben zij het gevoel dat de gemeente Hilversum zich niet veel aan de winkeliers op de Berlagelaan/Jacob van Campenlaan gelegen heeft laten liggen, en zelfs heeft tegengewerkt. Op een gegeven moment hebben de winkeliers zelfs een schrijven gekregen dat het centrum langzamerhand zou moeten verdwijnen.

Overige centra

Buurtwinkelcentrum de Leemkuilen in Hilversum Noord ging in 1953 open; het werd gebouwd door de gemeentelijke woningbouwvereniging (tegenwoordig Woningstichting Dudok). Van het begin af aan was het geen succes. Het verloop in de winkels is altijd erg groot geweest. De heer en mevrouw Suyk begonnen er met hun sigarenwinkel in april 1954. Aan de overkant waren een kruidenier, een slager, een bakker, een groentezaak, een viswinkel en de coöperatie. Aan hun kant had je de kapper, hun sigarenzaak, bloemen, breiwool/manufacturen, kleding- en een schoenenzaak. Zij vonden het leuk, al die winkels bij elkaar, en omdat er veel gebouwd werd, zagen zij de toekomst voor hun winkel wel zitten. Aanvankelijk was hun winkel klein, er was beneden nog een kamer achter. Later is die kamer bij de winkel getrokken, want toen de kruideniers sigaretten gingen verkopen, moesten de sigarenwinkels hun dienstverlening ook uitbreiden. Zij kozen voor luxe-artikelen en lectuur. Hun opvolgster heeft, toen de later gevestigde slijterij weer sloot, ook wijn in het assortiment opgenomen.

Het was gezellig in het begin, vinden de heer en mevrouw Suyk. Het plein was mooi, met een plantsoen in het midden met rozenstruiken en een tegelpaadje.

Later is dat veranderd, toen kwamen er parkeerplaatsen. De winkeliers trokken gezamenlijk op, bijvoorbeeld wat betreft de kerstversiering en de sluitingstijden. In de sigarenzaak werden 's zondagsmiddags de sportuitslagen opgehangen en daar kwamen veel buurtbewoners op af. De winkel was dan wel dicht, maar je kon meestal toch wel bij Suyk terecht om geld te wisselen voor de automaat.

In 1971 zijn de heer en mevrouw Suyk gestopt met hun winkel in de Leemkuilen. Mevrouw H. Kaspers staat er nu alweer dertig jaar in. Zij heeft het buurtwinkelcentrum in die tijd sterk achteruit zien gaan. De meeste winkeliers hebben het niet gered en moesten na verloop van tijd hun winkel sluiten. De nieuwe ondernemers die de stap durfden zetten, hielden het dan ook niet lang vol. Eind vorige eeuw (rond 1995) besloot de woningbouwvereniging, na een gesprek met de Kamer van Koophandel en de winkeliers zelf, geen winkelruimte meer te verhuren voor de dagelijkse behoeften ("dat moet je de ondernemers niet meer aandoen"); geen nieuwe bakker of slager meer. De panden hebben nog steeds geen woonbestemming, maar er kunnen nu kleine kantoorruimtes, een fysiotherapeut of andere kleine ondernemingen gevestigd worden.

Op dit moment zijn er in de Leemkuilen dan ook, behalve de sigarenwinkel en een Turkse slager, geen winkels meer voor dagelijkse behoeften. De kledingwinkel, de kapper en de sigarenzaak kunnen nog wel op klandizie rekenen, maar verschillende winkelpanden zijn helemaal gesloten en andere zijn alleen open na telefonische afspraak. Motorsport, een reptielenwinkel en uurwerktechniek zijn geen trekkers voor een winkelcentrum. Dat is jammer, want het pleintje met de bomen en de kleine winkels er omheen hebben een intieme sfeer, waar het niet moeilijk zou moeten zijn om er iets gezelligs van te maken.

Ook in andere delen van Hilversum kwamen winkelcentra, de Heigalerij ('56), Chatham aan de Admiraal de Ruyterlaan, de Riebeeckgalerij, de Kerkelanden. Met name dit laatste centrum heeft van het begin af aan een wijkfunctie gehad en was daarom groter van opzet. Volgens de familie Neeteson is het winkelcentrum Kerkelanden een voorbeeld van een echt goed winkelcentrum: het is compact en overdekt, goed gevarieerd 'je kunt er echt van alles krijgen' en er is goede parkeergelegenheid. Dit zijn vereisten voor een aantrekkelijk en bloeiend winkelcentrum.

De Heigalerij was het eerste overdekte winkelcentrum in Hilversum. Chris Hartman (vader van de Hilversumse architect Barry Hartman) had dat idee opgedaan in Zuid-Frankrijk. De laatste loot aan de stam is Seinhorst. Deze blijkt een grote aantrekkingskracht te hebben op de hele wijk, omdat het centrum voldoet aan de criteria die steeds meer verwende consumenten stellen. Verschillende winkeliers uit andere buurten zijn naar Seinhorst verhuisd en de buurtwinkelcentra in Noord hebben behoorlijk last van de concurrentie.

De oudste winkelcentra bleken in de nieuwe tijd niet meer te voldoen. In de eerste plaats ging het bevolkingsaantal in heel Hilversum achteruit. In 1958 vierde Hilversum nog de komst van de 100.000ste inwoner. Ik weet nog dat ik op school zat en dat er een vliegtuigje langs vloog met een banier er achteraan waarop dat trotse getal was geschreven. En de bevolking is zelfs nog toegenomen tot 103.000.

Daarna ging het steeds verder achteruit: de gezinnen werden kleiner, jongeren gingen sneller het huis uit en steeds meer mensen zochten een woning voor een of twee personen. Op dit moment zijn er nog 80.000 inwoners en toch moeten er nog steeds nieuwe huizen bijgebouwd worden om aan de vraag te kunnen voldoen. De winkelcentra kregen dus minder klanten, terwijl de mensen steeds mobieler werden en niet meer in hun buurt hoefden te kopen.

Het winkelcentrum aan de Stephensonlaan, één van de vier buurtwinkelcentra in Hilversum-Noord (coll. SAGV).

Daarnaast veranderde het consumptiepatroon, invloeden van vakantielanden, reclame en een groter bestedingsbudget maakten dat de consument niet meer tevreden was met alledaagse kost. De supermarkten werden steeds groter en konden vooral concurreren wat betreft prijs en assortiment. Winkelcentra waar een supermarkt zich vestigde bleken, ondanks de concurrentie, beter levensvatbaar. Een winkelcentrum heeft een 'trekker' nodig en in veel gevallen vervult een supermarkt die functie. In met name de Leemkuilen is voor een echte trekker geen plaats; het centrum is zo ingebouwd dat de grote bevoorradingsvrachtwagens en niet terecht kunnen.

De gemeente zag ook in dat er geen levensvatbaarheid was voor alle vier de centra in Noord. Zij besloot dat de Leemkuilen en de Stephensonlaan genoeg moesten zijn. In de andere buurtcentra werden halverwege de jaren '80 de bestemmingsplannen aangepast, in de Berlage/Jacob van Campenlaan en de Stroeslaan konden de winkeliers blijven zitten, maar er zouden geen nieuwe vergunningen afgegeven worden. Omdat de gemeente deze winkelcentra niet meer stimuleerde, en bijvoorbeeld ook geen parkeervoorzieningen verzorgde, gingen de centra nog sneller achteruit. Tot groot verdriet van de ondernemersvereniging was de keus gemaakt voor de Leemkuilen en tegen de Berlagelaan. Een heel verkeerde keus, volgens hen: de Leemkuilen was als buurt-winkelcentrum sowieso een doodgeboren kindje, te afgelegen en te slecht bereikbaar per auto. Maar het ontmoedigingsbeleid heeft wel gewerkt. Tegenwoordig is er op de Berlagelaan alleen nog een bloemenzaak; aan de Stroeslaan is nog een buurt-supermarkt open.

Het winkelcentrum Chatham aan de Admiraal de Ruyterlaan, gebouwd in de jaren vijftig. Het centrum heeft eigenlijk altijd een te kleine 'thuismarkt' gehad om een bloeiend bestaan te leiden. Winkelende Loosdrechters hebben Chatham op de been gehouden (coll. SAGV).

Voor Chatham wonen er eigenlijk te weinig mensen in de buurt; er komen wel nogal wat klanten uit Loosdrecht, dat behoedt het buurtcentrum voor echt verval. Tegenwoordig heeft een buurt-winkelcentrum toch wel zo'n 6 à 7000 inwoners nodig om te kunnen blijven bestaan. Met minder loont het werk niet meer. De Heigalerij heeft in de jaren '95/96 een facelift ondergaan. Ook de Riebeeckgalerij is eind vorige eeuw grondig opgeknapt. Het is nodig om de centra van tijd tot tijd grondig te reviseren, omdat het geheel aantrekkelijk moet blijven voor de steeds meer verwende consument met een voortdurend veranderende smaak.

Met hartelijke dank aan de heer en mevrouw H. Neeteson-Kramer, de heer en mevrouw J. Suyk-Tolboom, mevrouw H. Kaspers en de heren A. Blokker en H. Meter voor hun bijdrage aan dit artikel.

Janne Poort-van Eeden heeft een opleiding tot leraar voor het basisonderwijs gevolgd. Zij werkt voor de International Fellowship of Reconciliation (IFOR) en verzorgt educatieve projecten.